



JUST



دکتر مرضیه الزهرانی صیرپور

عضو هیأت علمی دانشگاه قم

دکتر مرضیه الزهرانی صیرپور



سرشناسه: نصیریور، مرضیه‌الزهرا^۱، ۱۳۹۶
عنوان: روان‌بیدایی‌اور حمله‌اسامی: امراضی‌الزهرا نصیریور^۲
مشخصات نشر: دانشگاه‌گم، انتشارات، ۱۴۰۳، منخصات ظاهری، ص: چند، نمودار، شاپیک ۱۷۸-۵۲۲-۵۰۵۰-۰۹-۸؛ وضیعت فوรสت نویس، فیضیا ایدادی، کتابخانه: نمایه شاپیک
موضوع: محله‌ها — جنبه‌های مذهبی — اسلام — اسلام — جنبه‌های زیست محیطی Neighborhoods — Religious aspects — Islam — Islam — Neighborhoods — Iran — Environmental aspects Neighborhoods — Iran — Environmental aspects Neighborhoods — Iran — Social aspects Neighborhoods — Iran — Social aspects
شناسه افزوده: دانشگاه‌گم، انتشارات، زده بندی گذشت BP2222/۱۷۸/FAV
لده بندی: ده بندی: نویسی: ۳۴۷/FAV / شماره کتابخانس اعلی: ۹۹۹۹:۹۹۹



انتشارات دانشگاه قم
عنوان: محله اسلامی

تقدیم به

ساحت مقدس ابا عبدالله الحسین علیه السلام

همه عمر بزندارم سراز این خمار مستی

که هنوز من نبودم که تو در دلم نشستی

تونه مثل آفتابی که حضور و غیبت افتاد

دگران روند و آیند و توهمندان که هستی

سعید شیرازی

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

«وَاجْعَلْ لِي لِساناً صَدِيقاً فِي الْأَخْرَى»

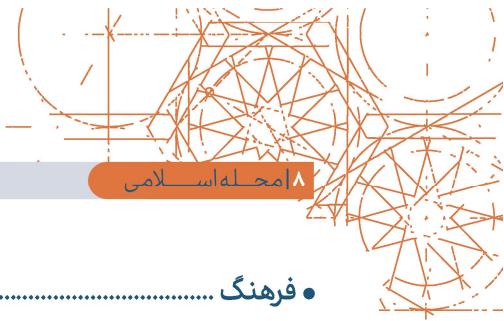


«وَبِرَأْيِي مَنْ دَرَأَ يَنْدَكَانْ نَامِي نِيكِ وَ
سَتَايِشِي وَالْأَمْرَتَبَه قَرَارَدَه»

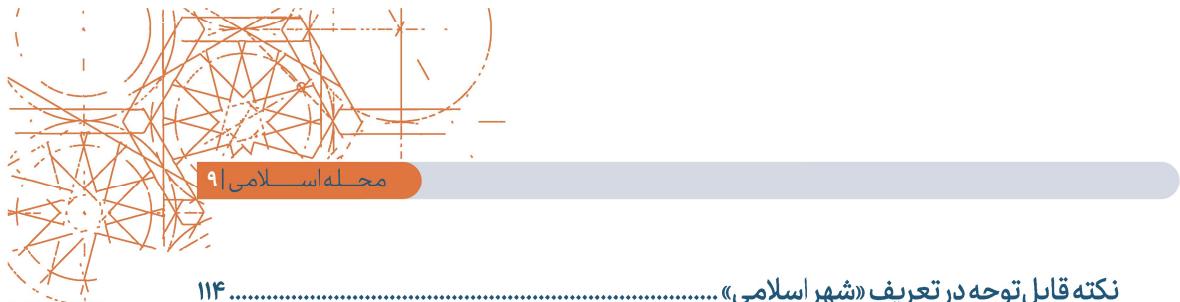
.(شِعْرًا: ٨٤)

فهرست

هدف از نوشتتن این کتاب چیست؟	۱۳
مطالعه این کتاب برای چه کسانی مفید است؟	۱۳
پیشگفتار	۱۵
سرآغاز سخن	۲۱
● ضرورت دریافت مبانی و صفات « محله »، از جهان بینی و فرهنگ اسلامی	۲۳
● سؤالات اصلی و فرعی، اهداف کلان و عملیاتی	۲۵
● شرح مختصر اهداف کلان	۲۶
کمک به ارتقاء مبانی نظری در حوزه « شهر اسلامی »	۲۶
تبیین و تدوین مبانی و صفات « محل سکونت انسان مسلمان »، منتج از فرهنگ و جهان بینی اسلامی	۲۹
ایجاد محلاتی با حداقل کیفیات معنوی و محیطی برای زندگی شهر و ندان	۳۱
● تفاوت نوشتار حاضر با سایر نوشته ها حول مفهوم « محله اسلامی »	۳۹
فصل اول: مفاهیم بنیادی مرتبه با مفهوم « محله اسلامی »	۴۵
● جهان بینی	۴۶
● معنی « جهان بینی »	۴۶
● ارتباط جهان بینی با شهرسازی	۴۸



۵۳	• فرهنگ
۵۳	معنی «فرهنگ»
۵۵	اجزاء فرهنگ
۵۶	ارتباط و انتقال فرهنگ
۵۸	ارتباط فرهنگ و شهرسازی
۶۱	• انسان و نفس
۶۵	انسان کامل، خلیفه خداوند
۶۹	مراتب انسان
۷۲	تفاوت انسان محوری اسلامی، با انسان گرایی غربی
۷۵	ارتباط انسان و شهر
۷۸	• شهر
۸۰	تعريف اجمالی شهر
۸۵	• تمدن
۸۳	معنی «تمدن»
۸۷	تمدن و مدنیّة اسلامی
۹۰	ارکان تمدن
۹۲	تفاوت تعریف تمدن در نگرش اسلامی و غیر اسلامی
۹۵	• شهرآرمانی
۹۸	نگاهی اجمالی به شهرآرمانی فلاسفه یونان
۱۰۰	شهرآرمانی اندیشمندان مسلمان
۱۰۲	مدنیّة فاضلہ فارابی
۱۱۱	فصل دوم: مفهوم «شهر اسلامی» در مطالعات شهرسازی
۱۱۲	• تعریف «شهر اسلامی»
۱۱۲	اهمیت «شهر» در اسلام



محله اسلامی

نکته قابل توجه در تعریف «شهر اسلامی».....	۱۱۴
تعریف «شهر اسلامی».....	۱۱۶
تفاوت تعریف «شهر اسلامی» با «شهر آمانی اندیشمندان مسلمان».....	۱۲۱
ارکان و عوامل شکل دهنده «شهر اسلامی».....	۱۲۱
اجزاء «شهر اسلامی».....	۱۲۴

فصل سوم: مفهوم «محله اسلامی» در مطالعات شهرسازی

• معنی «محله».....	۱۲۸
• «محله اسلامی» در متون و مباحث شهرسازی.....	۱۲۹
ابعاد «تاریخی» در مطالعات «محله اسلامی».....	۱۲۹
ابعاد «اجتماعی - فرهنگی» در مطالعات «محله اسلامی».....	۱۳۲
ابعاد «کالبدی» در مطالعات «محله اسلامی».....	۱۳۴
جمع‌بندی و تحلیل بحث «محله اسلامی» در متون و مباحث شهرسازی	۱۳۷

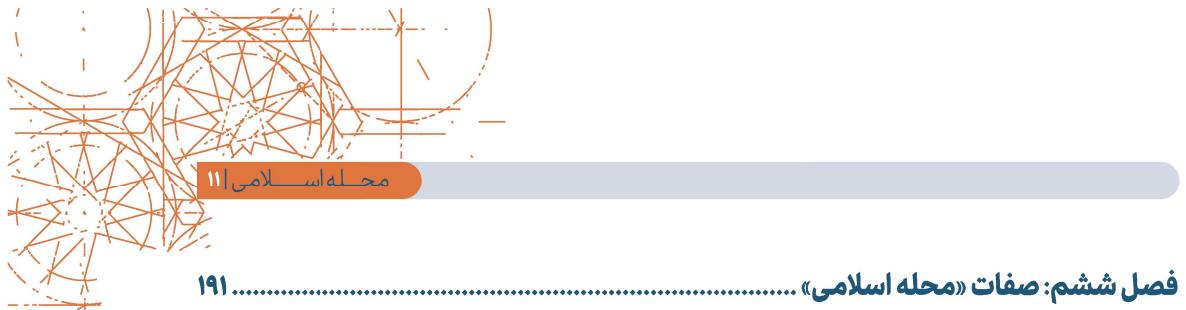
فصل چهارم: مبانی فکری «محله اسلامی»

• معنی «مبانی».....	۱۴۴
• توحید.....	۱۴۵
اصل «حرکت جوهری»	۱۴۶
بحث «حقیقت نوری وجود».....	۱۴۷
بحث «وحدت و کثرت».....	۱۵۰
خلاصه بحث «توحید».....	۱۵۵
جمع‌بندی و تحلیل بحث «توحید» به عنوان اولین مبنای مفهوم «محله اسلامی».....	۱۵۸
• عدل.....	۱۶۲
مفهوم «عدل».....	۱۶۲
مراتب «عدل».....	۱۶۳



حوزه‌های توجه متون و مباحث اسلامی به «عدل» ۱۶۶
نتایج «عدل» از دیدگاه متون و مباحث اسلامی ۱۶۷
جمع‌بندی و تحلیل بحث «عدل» به عنوان دومین مبنای مفهوم «محله اسلامی» ۱۶۸

فصل پنجم: اصول طراحی «محله اسلامی» ۱۷۱
• ذکر ۱۷۲
ذکر در عالم هستی ۱۷۲
فضیلت ذکر بر سایر اعمال ۱۷۳
ذکر، توجه خداوند به بند ۱۷۳
تفکر، نتیجه ذکر ۱۷۵
مراتب ذکر ۱۷۶
نظم ۱۷۷
نظم در عالم آفرینش ۱۷۷
اهمیت نظم در متون اسلامی ۱۷۸
اثرگذاری نظم در شهر ۱۷۸
عدالت ۱۸۰
بیان دیدگاه‌های دریاره عدالت ۱۸۰
اصالت انسانیت، مبنای عدالت در آموزه‌های اسلامی ۱۸۲
عدالت، قانون و شهر ۱۸۲
عدالت، وسیله رسیدن به کمال ۱۸۴
هويت ۱۸۵
هويت و پدیده جهانی شدن ۱۸۶
هويت شهر اسلامی ۱۸۶
هويت، تبيين‌كننده مفهوم محله ۱۸۷



فصل ششم: صفات « محله اسلامی »

• معنی « صفات »

• محله « متذکر »

اصل « آرامش و اطمینان »

اصل « عاقبت‌اندیشی »

اصل « بهداشت روانی »

• محله « منظم »

اصل « وحدت »

• محله « عدالت محور »

عدالت در توزیع مکانی فعالیت‌ها

عدالت اجتماعی و عدالت در توزیع فضایی کاربری‌ها

• محله « هویت‌مند » (با هویت)

ایجاد نظام اجتماعی همبسته، برای تصمیم‌گیری‌ها و مدیریت محله

اجتماعات محلی و برگزاری آیین‌های مذهبی - فرهنگی

روابط همسایگی محکم

فصل هفتم: بر ساخت نظام مفهومی « محله اسلامی »

• پاسخ به سوالات پژوهش

• تبیین نظام مفهومی « محله اسلامی »

• پیشنهاداتی جهت پژوهش‌های آتی

• سخن آخر

نمايه

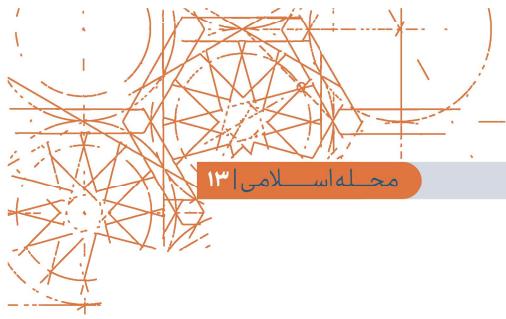
آيات



- روایات ۲۳۶
- اشخاص ۲۴۳
- اعلام ۲۴۵
- اماکن ۲۵۲

فهرست منابع

- منابع فارسی ۲۵۱
- منابع لاتین ۲۶۲
- منبع ترجمه آیات قرآن ۲۶۳
- منبع احادیث ۲۶۳



هدف از نوشتن این کتاب چیست؟

کمک به احیاء و توسعه مبانی نظری حوزه شهر اسلامی، مهم‌ترین هدف تحریر این کتاب است. برای هرگونه تصمیم‌گیری و انجام اقدامات طراحانه یا بازسازی و بهسازی، نیاز است تصویر روشی از آنچه «محله اسلامی» می‌تواند و باید باشد در اختیار مدیران، متخصصین و شهروندان قرار گیرد. از آنجاکه «محله اسلامی»، واژه‌پرمعنی «اسلامی» را به همراه دارد، لازم است که به طور مشخص برای تعریف و تبیین آن، از اصول اسلامی که برگرفته از متون مقدس اسلامی (آیات قرآن کریم و روایات اهل بیت علیهم السلام) باشند استفاده نمود.

این کتاب سعی دارد با استفاده از «اصول بنیادی اسلامی»، «مبانی و صفات محله اسلامی» را تبیین نماید تا از این طریق به تعریف روش و واضح «محله اسلامی» براساس بنیانی صحیح و متقن که همان متون اسلامی است، دست یابد.

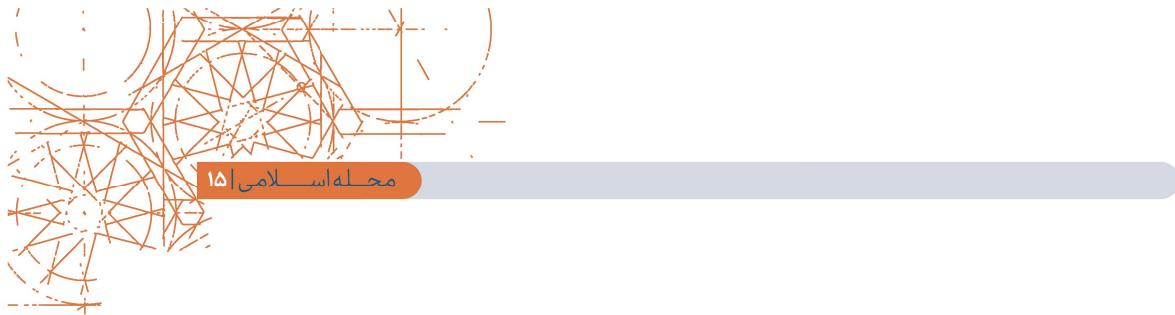
مطالعه این کتاب برای چه کسانی مفید است؟

- اگر محلات شهرهای امروز ما (به مثابه مهم‌ترین جزء کامل شهر) دچار مسائل و مشکلاتی هستند و لازم است مورد بهسازی، ساماندهی یا بازسازی و... قرار گیرند،
 - یا چنانچه طراحی و اجرای محلات جدید برای شهرها مورد نیاز باشد،
 - چه تصویر مشخص و روشنی از آنچه باید در پی آن بود وجود دارد؟
- به عبارت دیگر،
- برای دستیابی به ویژگی‌های محل سکونت مطلوب برای انسان مسلمان، چه نقطه هدفی باید مدنظر قرار گیرد؟

کتاب حاضر، برای متخصصین حوزه شهرسازی و معماری اعم از حرفه‌مندان و دانشجویان، سودمند خواهد بود، چراکه در ارائه پاسخ این سوالات آنها را باری می‌نماید. همچنین مطالعه این کتاب برای مدیران حوزه معماری و شهرسازی از آن جهت که به آنها کمک می‌کند که تشخیص دهندر محلات شهرها، در پی تحقق چه اهدافی باشند، ضروری است.

به علاوه از آنجاکه بخش مهمی از اقدامات درجهت ارتقاء کیفی فضاهای و محلات شهری به عهده شهروندان است، مطالعه این کتاب برای شهروندانی که دغدغه چگونگی محیط زندگی خویش و توجه به بهترشدن آن دارند، لازم و مفید خواهد بود.





پیشگفتار

شایسته است که سردفتراین اوراق مزین به ذکر و حمد پروردگار مهربان باشد. حمد و ثنا مخصوص پروردگار متعال است که خالق و رازق و معلم آسمان‌ها و زمین است. پروردگار مهربان که همه اهل عالم در انوار لطف و محبت‌ش غوطه‌ورند.

درود و صلوات خداوند بر پیامبر نور حمت محمد مصطفیٰ ﷺ و خاندان پاک و مطهر ایشان علیهم السلام که به‌یمن وجود آن ذوات مقدسه و از سر لطف و محبت ایشان روزی مادی و معنوی اهل عالم برقرار است که در حدیث شریف کسae از قول خداوند متعال آمده است که فرمود:

«ای فرشتگان من و ای ساکنان آسمان‌ها یم به راستی که من نیافریدم آسمان بنا شده و نه زمین گستردده و نه ماه تابان و نه مهر در خشان و نه فلک چرخان و نه دریای روان و نه کشتی در جریان را مگر به خاطر دوستی این پنج تن، اینان که در زیر عبایند آنان خاندان نبوت و کان (معدن) رسالت‌اند». ^۱

خداؤند روز قیام امام و صاحب‌ما حضرت حجۃ ابن الحسن العسكري رضی اللہ تعالیٰ عنہ را بر ساندویه همه محبین آن حضرت علیهم السلام، توفیق و فرصت یاری ایشان را عطا فرماید.

اما بعد، یکی از مهم‌ترین مباحث حوزه شهرسازی، موضوع « محله » است. « محله » با همه تعاریف اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و کالبدی که دارد، جزء مهمی است که می‌تواند نشان‌دهنده وضعیت مطلوب یا نامطلوب تمام یا بخشی از « شهر » باشد.

در این خصوص در حوزه مطالعات « شهر اسلامی » نیز توجهاتی صورت گرفته و تا کنون کتاب‌ها و مقالات متعددی به رشته تحریر درآمده است. وجه مشترک این مطالعات توجه به اهمیت موضوع « محله » و تلاش در جهت بازنمایی مفهوم « محله اسلامی » بوده است.

۱- «فَقَالَ اللَّهُ عَزُوجَلَّ يَا مَلَائِكَتِي وَيَا شَكَّانَ سَمَوَاتِي، إِنِّي مَا حَأْلَتْ سَمَاءً مَبْنَيَةً، وَلَا أَرْضًا مَدْجَيَةً، وَلَا قَمَرًا مُنْبَرِيًّا، وَلَا شَمْسًا مُضَيَّةً، وَلَا فَلَكًا يَدُونُ وَلَا بَخْرًا يَجْرِي، وَلَا فَلَكًا يَسْرِي، إِلَّا فِي مَحَيَّةٍ هُوَ الْخَمْسَةُ الَّذِينَ هُمْ تَحْكُمُ الْكِسَاءَ، فَقَالَ الْأَمْمَيْنُ جِبْرِيلُ يَا رَبِّ وَمَنْ تَحْكُمُ الْكِسَاءَ، فَقَالَ عَزُوجَلَّ هُمْ أَهْلُ بَيْتِ النَّبِيِّ، وَمَغِيْنُ الرِّسَالَةِ، هُمْ فَاطِمَةُ وَأَبُوهَا وَبَعْلُهَا وَبَنُوْهَا» (کلینی، ۱۳۶۹، ج. ۲).



گرچه، چنانچه در بخش‌های آنی اشاره خواهد شد، نیاز به منبعی که براساس اصول ثابت و متقن، «محله اسلامی» را تعریف نماید و اذهان متخصصین این حوزه را از پراکندگی ناشی از وجود مباحث متعدد و در عین حال جزئی رها سازد، همچنان احساس می‌شود. همین احساس نیاز و ضرورت باعث گردید که جرقه اولیه انجام این مطالعه و نوشتمن این کتاب در ذهن نویسنده شکل گیرد.
رویکرد کلی کتاب تعریف و تبیین مفهوم «محله اسلامی» است به نحوی که در زمان‌ها و مکان‌های مختلف قابل استناد و مورد استفاده باشد.

دین مقدس اسلام در تعریف مفاهیمی مثل «شهر» و در پی آن «محله» و به طور کلی، در مورد محیط زندگی انسان مسلمان مسائلی را مطرح نموده است که قابل مصدقایابی و مصدقاسازی در زمان‌ها و مکان‌های مختلف باشد.

باتوجه به این نکته، کتاب حاضر در پی آن خواهد بود که مبانی فکری و بنیان‌هایی نظری را برای تعریف «محله اسلامی» بیابد که از نظر اصول اعتقادی اسلامی مورد قبول بوده و در عین حال به مصاديق و جزئیات متعدد، قابل طرح و اجرا وارائه باشد.

برای حصول به این مطلب لازم بود برخی مباحث مقدماتی که به نوعی با مفهوم «محله» در ارتباط هستند مورد بررسی قرار گیرد. علاوه بر اینکه نیاز بود مطالعاتی که تاکنون در حیطه مبحث «محله اسلامی» انجام شده بود مورد بررسی و تحلیل قرار گیرند.

اما در عین حال، برای استواری بنیان‌هایی که برای «محله اسلامی» قرار است تعریف شود لازم است که این بنیان‌ها بر اصول متقنی استوار گردند؛ بنابراین نگارنده از اینکه از جمع نظرات دیگران به اندیشه واحدی بر سر پرهیز نموده و بنای «محله اسلامی» را بر اصول اعتقادی اسلامی شیعی تعریف نموده است که در زمان‌های مختلف، مکان‌های مختلف و در میان اقوام مختلفی که مسلمان هستند می‌تواند پاسخگو و همچنان روزآمد و مفید باشد.

کتاب حاضر به طور کلی سعی دارد کار جامعی در مورد «محله اسلامی» صورت دهد. در این نوشتار، آنچه تاکنون در منابع مختلف در مورد «محله اسلامی» آمده دریک چارچوب منظم به مخاطب ارائه گردیده و در عین حال باتوجه به اصول اسلامی، مبانی و صفات «محله اسلامی» تعریف گردیده است تا بتواند راهگشای طراحان و متخصصین و در عین حال قانون‌گذاران، مدیران شهری و شهروندان در تعیین اهداف و جهت‌گیری‌ها و تصمیم‌سازی‌های برای دستیابی به «محله اسلامی» باشد.

حلقه واسط میان مطالعه اصول اسلامی و تبدیل آنها به ادبیات شهرسازی در این کتاب، در واقع یک حرکت میان‌رشته‌ای است که سعی نموده از میان مطالب فلسفی و عرفانی اسلامی، به ادبیات و ارگانی

معماری و شهرسازی حرکت نماید. حلقه وصلی که میان این علوم برقرار می‌شود، کمک می‌کند که اندیشه متقدنی که بنیان شکل‌گیری آثار معماری و شهرسازی فاخر اسلامی خواهد بود، در قالب کالبد، در شهر و محله اسلامی به منصه ظهور بررسد.

در کتاب حاضر، پس از بحث مختصری در قسمت «سرآغاز سخن»، در خصوص رویکردها و نظریاتی که در مطالعات پیشین حول مفهوم «محله اسلامی» وجود داشته است و تفاوت مطالعه حاضر با موارد قبل، در «فصل اول» مفاهیم بنیادی مرتبط با مفهوم «محله اسلامی» مورد بحث قرار خواهد گرفت.

تعریف «محله اسلامی» بدون توجه به این مفاهیم بنیادی غیرممکن خواهد بود و راه اندیشه رابه خطا خواهد برد. این مفاهیم بنیادی شامل «جهان‌بینی، فرهنگ، انسان، شهر، تمدن و شهرآرمانی» خواهند بود. نگارنده در هر بخش با رویکرد تحلیلی به مطالعه این مفاهیم خواهد پرداخت.

«فصل دوم» کتاب به مفهوم «شهر اسلامی» اختصاص دارد و در آن، به طور مختصر اندیشه‌ها و نظریاتی که سعی بر تعریف «شهر اسلامی» نموده‌اند مورد مطالعه قرار خواهد گرفت. بحث «ارکان و اجزاء شهر اسلامی» در پایان این فصل، آغازی بر تنظیم ساختاری برای مفهوم «محله اسلامی» خواهد بود.

«فصل سوم» به تعریف مفهوم «محله اسلامی»، مطالعه آنچه در متون و مباحث شهرسازی در مورد مفهوم «محله اسلامی» آمده است و تحلیل این منابع می‌پردازد.

«فصل چهارم» کتاب از میان اصول اعتقادی اسلامی شیعی، با استفاده از متون مقدس، دو اصل «توحید و عدل» را برگزیده، سعی بر استخراج و تبیین «مبانی» برای «محله اسلامی» نموده است.

«فصل پنجم»، این مبانی را با استفاده از ادبیات شهرسازانه به عنوان بنیانی برای تبیین و تعریف «اصول محله اسلامی» به کار می‌بندد.

همچنین این اصول را به «صفات و تجلیات محله اسلامی» منتج می‌نماید که مبحث «فصل ششم» را به خود اختصاص خواهد داد.

با دردست داشتن مبانی و صفات فوق الذکر و با استفاده از ساختار مستخرج از «فصل دوم» کتاب، «نظام مفهومی محله اسلامی»، شامل دو بخش ساختاری و ماهوی در «فصل هفتم» تبیین خواهد گردید. فرایند بحث و ارتباط بخش‌های مختلف کتاب در نمودار ابه نمایش درآمده است.

در مراحل انجام این پژوهش، استاد دانشمند، مرحوم جناب آقای «دکتر محمد نقی‌زاده» که می‌توان به حق ایشان را پدر مطالعات «شهر اسلامی» در ایران دانست، راهنمای نگارنده بوده است. تلاش بی‌وقفه و شجاعت ایشان در مسیر توسعه مبانی نظری «شهر اسلامی» و ارجاع و انتقال به متون مقدس اسلامی برای استناد واستخراج مباحث، ستودنی بود. نگارنده فرصت را مغتنم شمرده، برای آن استاد فرهیخته از



درگاه خداوند متعال، علو درجات و توفیق همنشینی با اهل بیت علیهم السلام را طلب می‌نماید.
همچنین از محضر استاد گران قدر سرکار خانم «دکتر زهراسادات سعیده زبادی» به جهت راهنمایی‌های ارزشمند ایشان در مراحل نگارش اثر، صمیمانه تشكیل و قدردانی می‌نماید.

این توفیق نصیب نگارنده شد که در مراحل انجام این مطالعه از دانش استاد گران‌مایه جناب «حجۃ‌الاسلام والمسلمین محمد مهدی شیروی خوزانی» که با سعۀ صدر مثال‌زنی همواره پاسخگوی سؤالات همه مشتاقان معرفت بوده‌اند، بهره‌مند گردد و بدین‌وسیله مراتب قدردانی خود را به محضر ایشان تقدیم می‌دارد.

سپاسگزار و منتدار تمامی اساتید و معلمانی هستم که در مسیر علم و دانش، بخشی از زحمات پرورش اینجانب به دوش ایشان بوده است.

همچنین لطف همه بزرگوارانی که در مراحل چاپ کتاب، یاری نموده‌اند مزید امتنان است.
همراهی بی‌دریغ پدرو مادر عزیزم، همسر مهریان و فرزندان دل‌بندم، همواره مشوق من در مسیر انجام فعالیت‌های علمی بوده است؛ قدردان لطف و محبت ایشان هستم.

خداآوند تبارک و تعالی به لطف خود بهترین پاداش‌های را نصیب همه این عزیزان بفرماید.
نگارنده مشتاقانه از نظرات ارزشمند خوانندگان محترم در مورد کتاب استقبال می‌نماید.
امید دارد که نگارش این اثر مقبول درگاه حق تعالی جل‌ذکرہ قرار گیرد و یاری اندکی به حوزه مطالعات «شهر اسلامی» و شکل‌گرفتن «محله‌های اسلامی» باشد، محلاتی که از اسلام شیعی برخاسته و الگویی برای محلات جهان اسلام هستند.

امید که با ظهور منجی حقیقی عالم، امام عصر عیّنة اللّٰهُ تَعَالٰی همه بشریت فرصت زندگی آرام و پر نشاط معنوی و مادی را در محلاتی که بر مبنای توحید و عدل بنای شده‌اند، داشته باشند.

صادف با میلاد حضرت امیر المؤمنین علیهم السلام

پنجشنبه ۱۳ | ۱۴۴۵ | ۵ بهمن ماه ۱۴۰۲

مرضیه‌الزهرا نصیرپور